

Bediüzzaman Perspektifinden İslâmî İletişim Teolojisine Doğru

Bünyamin DURAN

[Prof. Dr., Celal Bayar Ü. İİBF Öğretim Üyesi]

Giriş Yerine

İletişim, çağımızın en önemli özelliklerindedir. Hatta çağımıza iletişim çağı demek bile mümkündür. Batı'da iletişim olgusu hem felsefesi olarak hem de teolojik olarak derinliğine incelendiği ve adına yepyeni evrensel teoriler geliştirildiği halde genel olarak İslâm dünyasında özel olarak da ülkemizde bu konu henüz hak ettiği ölçüde incelenmemiştir. Bu çalışmada ilk olarak iletişim teorisi hakkında bilgi verilecek, daha sonra Hıristiyan teologların bu konudaki bazı çabalarına değinilecek en son bölümde de Bediüzzaman'ın yorumlarına dayanılarak bir İslâm iletişim teolojisi kurulmaya çalışılacaktır.

İletişim

İletişim; lügat olarak; a-iletme, b-iletlen bilgi, c-iletlen yazılı metin, d-konuşma, e-kişiler ya da eşyalar arası ilişki, görüş ve düşünce alışverişinde bulunmak gibi anlamlara gelir. Teoloji ise İlahî vahye dayanarak hayatı anlamlandırma çabasıdır. Teoloji kavramının bizdeki karşılığı Kelâm disiplindir.

Neden iletişim teolojisi?

İletişim teorisi felsefî bir teoridir; hatta özünde dine karşıtlık vardır. İleride izah edileceği gibi dinden bağımsız bir seküler iletişim teorisi evrensel bir pratik olamaz. Hele evrensel kardeşlik idealini seküler bir zeminde gerçekleştirilemez. Bu nedenle iletişim felsefesi her zaman olduğu gibi şimdi

Diyalog ve yardımlaşma doğal olarak iletişimi gerektirir. Gerçekten birçok iletişim filozofu dinin anlam zenginliğinin ve öz kaynaklarının modern felsefeler tarafından felsefeye aktarıldığını tekrarlamaktadırlar. Kısmen dine mesafeli dursa da Habermas; iman ve bilginin, din ve aklın, teoloji ve felsefenin verimli diyalog içinde olması gerektiğine inanır. Bu diyalogda ortak payda insan hayatı ve onun devamı olmalıdır.

de içeriğini teolojiden aldığı materyallerle zenginleşmeli, eksikliklerini tamamlamalıdır. Bu tek taraflı bir ilişki olmamalıdır ve olamaz; aynı şekilde teoloji de felsefeden yepyeni kavramlar, kanunlar, kategoriler, misaller olarak kendi içeriğini çok daha etkin şekilde modern insana takdim etmelidir. Şunu kendi tarihî tecrübemizden kesin olarak biliyoruz ki Gazali'yi çağlar üstüne çıkararak onun İbn-i Sina'nın felsefesinden devşirdiği ve çok başarılı bir şekilde teolojiye adapte ettiği felsefi kategoriler, kavramlar, bakış açıları ve analogilerdir. Gazali'nin kitaplarındaki zenginlik, inandırıcılık ve sistematik bütünlük onun seleflerinin kitaplarında mevcut değildir. Bugün teologların da kitleler tarafından kabul edilebilir bir teoloji geliştirebilmeleri için Gazali'nin yaptığını yapmalıdır diye düşünüyorum. İlahiyat fakültelerimizdeki genç teologların önünde felsefi kavram ve kategorilerle yeniden işlenecek ve sistematik hale getirilecek yığınla teolojik meseleler bulunmaktadır. Bu yolla İbn-i Rüşd'ün ideali olan fıkhıta gösterilen başarının İslam felsefesi ve teolojisinde de gösterilmesi mümkün olabilir.

İletişim teorisi

Frankfurt Okulu'na bağlı yaşayan ünlü filozof Jürgen Habermas dünya çapında tartışılan çok ayrıntılı bir iletişim teorisi geliştirdi. Habermas'ın özellikle dine olan bakış açısını da dikkate alarak entelektüel hayatı iki bölümde incelenebilir. Dine mesafeli, hatta kayıtsız olduğu dönem; kendisinin hala dine uzak olduğunu ifade etmekle birlikte dinin iletişim için vazgeçilmez olduğunu ileri sürmeye başladığı dönem.

Erken dönem yazılarında Habermas dinle iletişimin bağdaşamaz şeyler olduğunu ileri sürüyordu. Habermas kutsalın yerine iletişimi ikame ediyor, kutsalı dilselleştiriyordu. Ona göre metafizik-dini dünya görüşü sosyal rasyonelleşme sürecinde modern toplumda 'modası geçmiş' şeyden başka bir şey değildi. Hatta dini kardeşlik ahlakı, temeli olan kurtuluş dininden bağımsızlaşmış ve şimdi iletişim ahlakına dönüşmüştü. Bu yolla dini ahlak seküler bir forma dönüşerek korunuyordu. Ahlaki normlar ve hukukun elde edilmesinde kutsalın otoritesi toplumsal tartışmayla ve konsensüsle ikame ediliyordu. Netice olarak metafizik-dini düşünce ve pratik mazide kalan birer fenomendi. Bu yolla din kendisinin bilgi, ifade ve eylem içeriğini kaybetmiş; ve tüm boyutlarıyla iletişim ahlakı tarafından yutulmuştu. Böylece bağımsız ve sınırlandırılmamış iletişim dinin yerini almıştı. (Arens)

Son 20 yılda Habermas'ın dinle ilgili görüşü önemli ölçüde değişti. Bu değişim Ekim 2001'deki Frankfurt Barış ödülünde yaptığı 'İman ve Bilgi' konulu konuşmada iyice açığa çıktı. O konuşmada kendisinin hala dine mesafeli olduğunu vurgulamakla birlikte o modern sivil toplumda dinin hala etkili olduğunu ifade ediyordu. Artık Habermas akla dayanan modern hukukun temelini dine kadar uzandığını kabul etmekle kalmıyor, aynı zamanda dini akılla seküler akıl arasındaki sınırın çok belirsiz olduğunu da kabul ediyordu. Bu nedenle ona göre seküler toplumla dini toplum birbiriyle diyaloga girmeliydi.

Diyalog ve yardımlaşma doğal olarak iletişimi gerektirir. Gerçekten birçok iletişim filozofu dinin anlam zenginliğinin ve öz kaynaklarının modern felsefeler tarafından felsefeye aktarıldığını tekrarlamaktadırlar. Kısmen dine mesafeli dursa da Habermas; iman ve bilginin, din ve aklın, teoloji ve felsefenin verimli diyalog içinde olması gerektiğine inanır. Bu diyalogda ortak payda insan hayatı ve onun devamı olmalıdır.

Bu nedenle Habermas dinin kamu alanından uzak tutulmasına karşıdır. Ona göre post-seküler çağda ve gen teknolojisinin hızla geliştiği bir dönemde dinin özünden miras kalan iletişim potansiyeli hayati önemdedir. Değer sistemleri ve sosyal dünyalar arasındaki çelişkinin önlenemez boyutlara çıktığı ve insan bireyinin bio-teknolojik yeniden üretiminin gündemde olduğu bir dönemde din vicdanlara hapsedilmemelidir. Bu ortamda dini toplumla seküler toplum ortak bir dil üretmeli ve yoğun bir diyaloga girmelidir.

Habermas iletişim eylemi teorisini burjuva sivil toplumunun her şeyi araçsallaştırıp mekanikleştirmesine karşı bir tepki olarak geliştirir. Ona göre aydınlanma hedefine ulaşamamış, yetersiz kalmıştır. Aydınlanmanın temel hedefi, özgürlük, barış ve evrensel kardeşliktir. Ancak bunlar gerçekleştirilememiş; hatta tersi bir sonuç üretilmiştir: aklın araçsallaştırılması. İnsanın amaç olması gerekirken burjuva sınıfı tarafından güç ve para için bir araca indirgenmiştir.

Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için Habermas menfaat ve çıkarı dayandırmayan, şartsız ve evrensel dayanışmayı içeren bir iletişim ahlakını önerir. (Habermas, 1998) Ona göre iletişimi engelleyen tüm sınırlamalar bertaraf edilerek çıkar karşılığı olmaksızın sadece dayanışma amaçlı akılcı ve ispata dayanan argümanlarla tüm toplum kesimleri tartışmaya teşvik edilmelidir. Ona göre bu tartışma sürecinde toplumlar konsensüse ulaşacak ve bu konsensüsten ahlaki normlar ve hukuk üretilecektir.

O insan eylemini anlaşma-yönelimli, (ya da iletişim yönelimli) ve netice-yönelimli (ya da stratejik-menfaat yönelimli) olarak ikiye ayırır. (Habermas, 1984, s.285 vd)

Hıristiyan teologların eleştirileri

Batı'da Hıristiyan teologlar Habermas ve teorisine yakın diyalog içine girerek teorisinin eksikliklerini ortaya çıkarmışlar; iletişim teorisine dayanan yepyeni teolojiler geliştirmişlerdir. Teologlar genel olarak enkarnasyon, teslis, son akşam yemeği gibi Hıristiyanlığın temel doktrinlerinden hareket etseler de geliştirdikleri teoriler genel olarak İbrahimi geleneği vurgular. (J. Eilers)

Hıristiyan teologlar iletişimin önemi konusunda Habermas'la aynı fikri paylaşırlar. İletişim insanı insan yapan temel özelliktir. Kişi iletişimi oranında insandır, ne kadar fazla iletişime girerse o kadar sosyalleşir ve insanileşir. İletişim toplumsal süreçlere katılma, sorumluluk yüklenme ve eyleme geçme demektir. Öte yandan iletişim bireyin var olmasıyla da doğrudan bağlantılıdır. İletişimle birey varlık sahnesine çıkar ve ademden sıyrılır. İletişimsizlik ademdir, yokluktur, boşluktur.

Teologlara göre Habermas'ın teorisindeki iletişim kişiler arasındaki ilişkiye indirgenmiş, insan- eşya ve insan- Allah arasındaki iletişim dışlanmıştır. Oysa bu, otopsi yaparak insanı tanımaya çalışmaktan farklıdır.

İletişim ile dini teolojiler arasında artan bir ilişki vardır; hatta dinin özü iletişimdir. İbrahimi teolojilere göre kainatta her şey; atomlar, hayvanlar, insanlar, dünya, gezegenler, güneş sistemleri, gayb alemleri, yedi kat sema, cennet, cehennem ilh... birbirine bağımlı ve birbiriyle sürekli iletişim içerisinde.

Dil iletişimde temel araçtır. Dilin en etkili meyvesi 'kelam'dır.

İletişim olmadan toplum da olamaz. Toplumun özünü bireyler arasında fikir ve düşünce alış veriş, tartışma, birbirini anlama ve belli konularda konsensüse varma oluşturur. Din de bir çok yönden iletişimle ilgilidir. Din ve iletişim birbiriyle içli dışlı şeylerdir. Din bir 'dünya görüşü'nden ziyade bir 'hayat tarzı'dır. (Arens)

Post-seküler çağda ve gen teknolojisinin hızla geliştiği bir dönemde dinin özünden miras kalan iletişim potansiyeli hayati önemdedir. Değer sistemleri ve sosyal dünyalar arasındaki çelişkinin önlenemez boyutlara çıktığı ve insan bireyinin bio-teknolojik yeniden üretiminin gündemde olduğu bir dönemde din vicdanlara hapsedilmemelidir.

Evrensel kardeşlik ilkesi ancak İbrahimî dinlerde ortaya konulan dünyanın Cenab-ı Hak tarafından yaratılması, Adem'in cennetten kovulması, peygamberlerin hicretleri ve mutlak adalet ve tevhit için mücadele etmeleri ve bu uğurda acı çekmeleri; ve müminlerin iman ve ibadetlerinde bunları günlük hayatta gerçekleştirmeleri yoluyla olabilir.

Evrensel dayanışma

Teologların en ciddi eleştirisi evrensel dayanışma konusunda seküler teorinin zorlanacağı noktasındadır. Ünlü Katolik teolog Helmut Peukert Habermas'ın iletişim eylemi teorisinde geliştirilen rasyonellik kavramının tutarlı olabilmesi için nihai olarak teolojik bir içerik taşıması gerektiğini iddia eder. Bu iddiasında onun hareket noktası Habermas'ın iletişim ahlaki teorisinde merkezi bir yer alan 'evrensel dayanışma' kavramının tarihi de içermesi zorunluluğudur.

Yukarıda ifade edildiği gibi Habermas modern sivil toplumda kanunlar ve ortak ahlaki normların ön-şartsız ve engellemesiz akılcı argümanlara dayalı tartışmalar ve bundan çıkan konsensüsten üretilmesi gerektiğini savunuyordu. Peukert de bu konuda Habermas'la aynı görüşü paylaşır: ideal bir konuşma durumu sınırsız iletişim toplumunu ima eder. İletişim ahlaki da sınırsız iletişim toplumunun ufkunda yükselir. Özgürlük herkes içindir ve bu özgürlük aynı zamanda herkesi birbirine bağlamaktadır. Bu da sonuç olarak evrensel dayanışma ile gerçekleşir.

Peukert'e göre Habermas'ın sınırsız iletişim toplumu kavramının özünde temel bir yetersizlik vardır; böyle bir toplum nasıl tasarlanacak ve bu dayanışma nosyonu tarihte nasıl gerçekleştirilecektir? Bu evrensellik içerisine geçmiş nesillerin iletişimsel eylemleri nasıl dahil edilecektir? Geçmiş bitmiş ve kapanmış mıdır? Kişi başkalarının ölümüne kolayca kulağını kapayabilir mi?

İletişim eyleminin temel ilkeleri olan şartsız iletişim ve evrensel dayanışma aynı zamanda kişinin bizzat kendisinin insan olmasının şartı olarak da görülmüştür. Peukert'e göre Habermas'ın teorisindeki bu çıkmaz bizi teolojik bakış açısıyla yüz yüze getirir. Peukert bu çıkmazı aşabilmek için Christian Lenhardt'tan ilginç bir düşüncüyü ödünç alır. Lenhardt, baskı gören, köleleştirilen, mutsuz olan geçmiş nesillerle (bunlara dünya-öncesi adını verir), yaşayan baskı altında tutulan fakat özgürlük için mücadele eden şimdiki nesilleri (şimdiki-dünya) ve özgürlüklerini elde etmiş gelecek nesilleri (dünya-sonrası) birbirinden ayırır. Bu nesillerden en şanssız olanı geçmiş nesillerdir; onlar özgürlük için mücadele etmiş, ancak kendileri özgür ve mutlu olamadan bu dünyadan gitmişler, bunların mücadelelerinin meyvesini gelecek nesiller yiyecektir. Şimdiki nesiller gelecek nesillerin özgürlüğü ve mutluluğu için çalışırsa geçmiş nesillere olan borçlarını ödemiş olurlar. Fakat gelecek nesiller borçlarını nasıl ödeyecekler? Geçmiş nesillerin mutsuzluğunu unutma üzerine kurulan bir mutluluk nasıl tasarlanabilir? Bu bir amnesia, yani tarihi bilincin tamamıyla unutulması değil midir?

Yukarıda şartsız iletişim ve evrensel dayanışmanın kişinin insan olabilmesinin şartı olduğu zikredilmişti. Şayet kişi sadece kendi mutluluğu için tarihteki geçmiş nesillerin acılarını unutursa bu kişi sadece kendisiyle dayanışma içine girmiş egoist bir kişi olmaz mı? Biz dayanışmayı, mağduriyetlere uğramış, haksızlıklara maruz kalmış, akıl dışılıklara mahkûm edilmiş geçmiş nesilleri de kapsayacak şekilde anlamamalı mıyız? Gerçekten kişi başkalarının ölmesine kolayca gözünü kapatabilir mi?

Peukert'e göre evrensel kardeşlik ilkesi ancak İbrahimî dinlerde ortaya konulan dünyanın Cenab-ı Hak tarafından yaratılması, Adem'in cennetten kovulması, peygamberlerin hicretleri ve mutlak adalet ve tevhit için mücadele etmeleri ve bu uğurda acı çekmeleri; bu arada Hz İsa'nın son akşam yemeğinde havarilerine şarap ve ekmek ikram ederek "şarap benim kanım, ekmek etimi

temsil eder, bunlarla beni anın ve unutmayın” diyerek kıyamete kadar gelecek müminleri safına dayanışmaya çağırması ve müminlerin iman ve ibadetlerinde bunları günlük hayatta gerçekleştirmeleri yoluyla olabilir.

Başka bir teolog Arens, dini iletişimi ve mekanizmalarını biraz daha derinleştirir. Ona göre iletişimsel dini amel ve konuşmalarda; a) keşfedicilik ve b) hatırlayarak yad etme potansiyeli vardır. Dini iletişim yoluyla kişi hakikatleri keşfeder; hatırlama yoluyla da geçmiş nesilleri ve onların acılarını, haksızlıklarını ve mutsuzluklarını hatırlayarak onları yad eder; onlarla dayanışma içine girer; onların safında yer alır.

İbrahimî dinlerde iki temel dini iletişimsel eylem vardır; tasdik ve ikrar. Tasdik bireyseldir ve Cenab-ı Hak'ın varlığını kabullenme ve onun Esmasıyla iletişime geçmeyi içerir. Kalbi ve akli bir süreçtir, tüm sosyal mülâhazalardan arınmıştır. Bu mutlak realiteyi keşfeden akli-kalbi bir iletişim eylemidir. Bunda ne bir stratejiliklik ne de bir menfaat ya da sonuç beklentisi olabilir. Olabildiğince hasbi ve karşılıksızdır. İkrar, tasdik eylemine göre daha beşeridir, sosyaldır ve teolojiktir. Stratejiliklik taşıyabilir; ancak en sahici ikrar kalpte oluşan tasdike en yakın olan ikrardır. Tasdik ve ikrardan sonra ameller gelir. Ameller ve dini ritüeller bitmez tükenmez iletişim kaynağıdır. Dini ameller dört boyut içerirler: a-hikaye, şiir ve naatlarla yad etme, b-coşkuyla kutlama, c-hikmetle tebliğ etme ve d-kardeşlik duygularıyla paylaşma... (Arens)

Sonuç olarak Hıristiyan teologlar Habermas'ın iletişim ahlakına ciddi eleştiriler getirerek ona teolojik bir derinlik kazandırmışlardır. Bu çalışmada biz İslami iletişim nosyonu ve mekanizmalarını mevcut iletişim teorisine katmayı amaçlamaktayız.

İslami İletişim Teolojisine doğru

İletişim teorisinin özünü, ona yöneltilen eleştirileri ve Hıristiyan teologlar tarafından bir Dini İletişim Teorisi denemesini kısaca inceledikten sonra şimdiki İslami referansları ve özellikle Bediüzzaman'ın yorumlarını dikkate alarak yeni bir İslam İletişim Teolojisi kurma denemesine girişebiliriz.

İslamî iletişim teolojisini: a-dikey iletişim, b-yatay iletişim; dikey iletişimi: a-yukarıdan aşağı iletişim; b-aşağıdan yukarı iletişim; yatay iletişimi: a-yaşayan insanlar arası, b-yaşayan insanlarla ölen insanlar arası ve c- insanlarla diğer varlıklar arası iletişim olarak inceleyebiliriz.

A-Dikey İletişim

a-Yukarıdan aşağıya iletişim

Yukarıdan aşağıya (burada yukarı-aşağı kavramları mekanı değil makamı ifade eder), iletişimi: a-bilme yoluyla, b-yaratma yoluyla, c-tecelli yoluyla, d-vahiy yoluyla iletişim olarak dörde ayırabiliriz.

1-Bilme yoluyla iletişim

Bilme yoluyla iletişim, İlahi Zat'la İlahi İlmin hazinesindeki malumat arasındaki bilen-bilinen tarzındaki ezeli iletişimdir. Bilindiği gibi İlmi varlık (vücut-u ilmi) anlamında her şey ezeldir. Çünkü İlahi ilmin malumsuz olduğu bir durum düşünülemez. Olmuş ve olacak her şey İlahi İlmin hazinesinde ezeli olarak mevcuttur. Bu anlamda ilimle malumun, ya da bilen Zat'la bilinen şey arasındaki ilişki ve iletişim bilme yoluyla iletişimdir. İletişimin özü ötekini bilme, mahiyetini ve durumunu anlama olduğuna göre İlahi Zat'la eşya arasındaki bilme-anlama ilişkisi teolojinin özünü oluşturur.

İlmin hazinesinde sınırsız olarak bulunan şeyler arasında bir seçim yapmak üzere İlahi İrade devreye girer ve bazı ilmi varlıkları harici varlıklar aday

Bu çalışmada biz İslami iletişim nosyonu ve mekanizmalarını mevcut iletişim teorisine katmayı amaçlamaktayız. Bilme yoluyla iletişim, İlahi Zat'la İlahi İlmin hazinesindeki malumat arasındaki bilen-bilinen tarzındaki ezeli iletişimdir.

İlahi İlim,
İrade, Kudret
ve Kelam'ın bir
noktada birleşmesi
ve İlahi Zat'ın bir
şeyin harici varlık
sahnesine çıkması
için 'ol' komutunu
vermesi sürecidir.
Yani tekvin süreci
İlahi İrade ve
Kudret'in eşyaya
taalluku, onlarla
iletişime girmesi
olayıdır.

olarak belirler. Bu aşamada seçilen varlıklara ilahi kudret de devreye girerek 'ol' kelam'ı yönelir ve onlar harici varlık olarak mahlukat sınıfına yükselirler.

2-Yaratma yoluyla iletişim

Yaratma yoluyla iletişimin en saf ve en kapsamlı ifadesini aşağıdaki ayet vurgular:

“Bir şeyin olmasını murat ettiği zaman, O'nun işi sadece 'Ol' demektir; o da olurur.” (Yâsin Sûresi, 36/82)

Ayette ilginç bir şekilde yaratma eylemi 'ol deme' sözüne bağlanmaktadır. Yani burada açıkça Kelam'ın yaratıcılığına işaret edilmektedir. Rasyonel teolojiden bildiğimiz, yaratma eylemi, 'Kelam' sıfatının değil 'Kudret' sıfatının işidir. Ancak ilgili ayet yaratmayı kudrete değil direkt olarak kelama atfetmektedir.

Burada şu soruyu soracağım: Acaba bizim iletişim dediğimiz şey Cenab-ı Hak'ın 'Tekvin' sıfatıyla aynı şey midir? Burada Kur'ani Tekvin kavramının yerine felsefi iletişim kavramını ikame etmek istediğim sanılmasın. Ancak içerik olarak iki şey arasında bir özdeşliğin varlığı inkâr edilemez gibi geliyor bana. Bilindiği gibi Tekvin (Sünni kelimacılar arasında kısmi farklı değerlendirme olmakla birlikte) İlahi İlim, İrade, Kudret ve Kelam'ın bir noktada birleşmesi ve İlahi Zat'ın bir şeyin harici varlık sahnesine çıkması için 'ol' komutunu vermesi sürecidir. Yani tekvin süreci İlahi İrade ve Kudret'in eşyaya taalluku, onlarla iletişime girmesi olayıdır.

Bediüzzaman Tekvin sürecini dünyamızla bağlantılı olarak çok daha ileri götürür. Ona göre dört maddi unsur ilahi irade ve kudrete arş görevini görür: Bunlar toprak, hava, su ve ışıktır. Toprak koruma ve hayat; su, rahmet; ışık, ilim ve hikmet ve hava emir ve irade arşıdır. Yani bu unsurlar ilahi İrade, Kudret ve Kelam'ın temas ettiği, iletişime geçtiği ve üzerinden yeni varlıklara hayat, şekil, suret, renk ve içerik verdiği somut iletişim araçlarıdır. Bediüzzaman hava zerrelere 'ol' emrine karşı sanki şuurlu bir hizmetçi gibi kendilerine verilen emri süratle yerine getirdiklerini zikreder. (Nursi, s.729)

Ona göre İlahi İradenin iletişim arşı olan hava atomları öyle donatılmışlardır ki, sanki her hava atomunda dünyada mevcut tüm telefonların, telgrafların, radyoların ve hadsiz ve muhtelif konuşmaların merkezleri, santralleri, alıcı ve vericileri bulunuyor ve o hadsiz işleri diğer atomlarla birlikte bir anda yerine getirebiliyorlar. Yani, Cenab-ı Hak hava unsurunu Kudret kaleminin ucu yapmıştır. Beyaz bir kağıda iki üç nokta konulsa birbirine karıştığı halde, fırtınalı havalarda bile hava atomlarının taşıdığı binlerce farklı dil ve lehçelerdeki kelimeler birbirine karışmamaktadır. (Nursi, s.61-62)

Hava atomlarına bu olağanüstü kapasite, etkinlik, sürat ve verimliliği veren 'iletişimin beş kanunu' diyebileceğimiz: a-Nuraniyet, b-Şeffafiyet, c-İntizam, d-İtaat, e-Muvazene kanunlarıdır. Nuraniyet kanunu iletişimde mucizevî bir kolaylık sağlar. Bu kanunla mesela güneş ışınları bir cam parçasına yansıma kolaylığında okyanusun yüzüne de, aya da, dünyaya da yansiyabilir. Şeffafiyet kanununa tabi olan tüm şeffaf şeyler, büyüklük-küçüklük sınırlamasından sıyrılarak eşitlenir. İntizam kanunuyla büyük bir geminin yön değiştirmesi için sarf edilecek enerjiyle küçük bir oyuncağın yön değiştirmesine sarf edilecek enerji eşitlenir. İtaat kanunuyla, bir askeri harekete geçirme kolaylığı ile bir orduyu harekete geçirme kolaylığı mümkün olur. Muvazene kanunuyla en ince farkları hisseden bir terazide iki dağ da iki ceviz de tartılabilir; aralarında

ağırlık, hafiflik farkı kalkar. (Nursi, s.237)

Öte yandan Cenab-ı Hakk'ın esma ve sıfatlarının eşya ile iletişimde sürat ve etkinlik sağlayan başka bir şey İlahi kudretin eşyanın melekût yüzüyle iletişime geçiyor oluşudur. Bediüzzaman eşyanın ayna gibi iki yüzü olduğunu; bunlardan birinin 'mülk' değerinin 'melekut' olduğunu söyler. Mülk yüzü ayanın arka yüzüne; melekût yüzü ise parlak yüzüne benzer. Eşyanın mülk yüzünde güzel-çirkin, hayır-şer, küçük-büyük, ağır-kolay gibi zıt şeyler bir arada bulunabilir. Bu yüzünde sebepler etkindir. Melekut yüzünde ise zıtlar söz konusu değildir ve bu yüzünde İlahi kudret doğrudan etkindir ve bu nedenle bu yüzünde sebep sonuç ilişkisi geçersizdir. (Nursi, s.236)

Sonuç olarak iletişimin en saf halinin yaratma yoluyla iletişim olduğu söylenebilir.

3-Tecelli yoluyla iletişim

Yaratma yoluyla iletişimden sonra tecelli yoluyla iletişim yukardan aşağıya iletişimin ikinci evrensel şeklidir. Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri her an tecelli ederek eşyanın boyutunu, şeklini, rengini, kokusunu, nizam ve intizamını, estetik ve sanatını dizayn eder; onların olabilecek en mükemmel şekilde olmalarını sağlar. Bu yolla da Cenab-ı Hakk her an insan ve eşya ile iletişim halindedir. Çünkü her bir sanat eseri Cenab-ı Hakk'ın sıfatları ve esması hakkında derin mesajlar içermektedir. Bediüzzaman tecelli yoluyla iletişimi zengin ve sanatkar bir sultanın özel sarayında sanat eserlerini sergilemesi misaliyle anlatır. İzleyelim:

Birçok sanat dalında uzman, her bilim dalında derin bilgisi olan bir sultanın zengin bir hazinesi ve elinin altında çok kıymetli antika sanat eserler koleksiyonu olsa. O sultan bütün bu zenginliğini, sanat gücünü, misafirperverliğini ve koleksiyonlarını insanlara teşhir etmek isteyecek ve bu amaçla bir saray yaptıracak ve o eserleri o sarayda sergileyecektir. Ayrıca sarayın restoranında ziyaretçilerin sosyal-siyasal statülerine göre masalar tanzim edecek ve leziz yemekler takdim edecektir. Ziyaretçilerin sanat eserleri ve onların içerdiği mesajlar hakkında doğru bilgi edinmelerini sağlamak amacıyla sultan, yaverine, her sanat eserinin ve koleksiyonun değeri hakkında bilgi vermek isteyecek ve onu en alt kattan başlayarak daire daire gezdirerek kendi özel dairesine kadar çıkartacaktır.

O sultan gibi, Cenab-ı Hakk da sınırsız mükemmelliğini ve güzelliğini başta kendisi ve daha sonra başka varlıkların görmesi ve kendisini tanınması amacıyla şu kainatı yaratmış; her varlığı sayısız iletişim kanalıyla dizayn etmiştir. Her bir varlık kendi başına özel bir İlahi 'ayet', özel bir İlahi mesajdır. O sanat eseri varlıklarla Cenab-ı Hakk kendi güzelliğini, rahmet ve şefkatini, ikram severliğini, bilgi ve ilgisini ifşa etmek; bu yolla başta akıl ve şuur sahibi insan olmak üzere her varlıkla iletişim kurmak istemektedir. (Nursi, s.260)

4-Vahiy yoluyla iletişim

Bediüzzaman vahiy yoluyla iletişimi belli bir devlet organizasyonuna atıf yaparak anlatmaya çalışır. O bir devlet başkanının vatandaşlarıyla iki çeşit konuşması, sohbeti ve iletişim tarzı olduğunu söyler. Biri sıradan bir insanla basit bir iş için özel bir telefon kanalından konuşması ve sohbet etmesidir. Diğer devlet başkanı sıfatıyla ve tüm vatandaşların başkanı unvanıyla ilgili bakan, büyükelçi ya da bürokrati ile yüz yüze özel görüşmesidir.

Cenab-ı Hakk'ın da iki tarzda iletişimi ve konuşması vardır. Biri özel ve

Cenab-ı Hakk'ın da iki tarzda iletişimi ve konuşması vardır. Biri özel ve kişiye yönelik bir iletişindir; diğeri evrensel, genel ve tüm insan ve varlıklara yönelik bir konuşma ve iletişindir. Birinci tarzdaki iletişimde her insan ve canlı kabiliyetine göre Cenab-ı Hakk'ın ilhamına, tecellilerine mazhar olabilir ve Allah'la iletişim ve sohbeti gerçekleştirebilir. Bu iletişim tarzında kişinin ya da varlığın kabiliyeti, kapasitesi önemlidir.

Dikey iletişimin ikinci boyutu eşyadan (özellikle insandan) Cenab-ı Hakk'a yönelen iletişimidir. Bu tarz iletişimi: a-iman (tasdik-ikrar), b-ibadet (teşekkür ve hayranlık), c-dua, d-tesbih şeklinde tasnif edebiliriz. Bunları kısaca inceleyelim.

kişiye yönelik bir iletişimidir; diğeri evrensel, genel ve tüm insan ve varlıklara yönelik bir konuşma ve iletişimidir. Birinci tarzdaki iletişimde her insan ve canlı kabiliyetine göre Cenab-ı Hakk'ın ilhamına, tecellilerine mazhar olabilir ve Allah'la iletişim ve sohbeti gerçekleştirebilir. Bu iletişim tarzında kişinin ya da varlığın kabiliyeti, kapasitesi önemlidir. Bediüzzaman bu tarz iletişimi ayna örneğiyle anlatır:

Bir adam, elindeki aynayı güneşe karşı tutsa o ayna, güneşten kendi kapasitesi kadar ışık alır; kapasitesi ölçüğünde güneşle iletişime geçer ve tabiri caizse sohbet eder. Kişi aynaya yansıyan ışıktan istifade etmek istediğinde güneşin kapasitesi kadar değil, aynanın kapasitesi kadar istifade edebilir.

Her insanın kalbi, parlaklığı ve yansıtma kabiliyetine göre İlahi tecelli ve ilhamlardan huzmeler alabilir; ilahi mesajlarla iletişim kurabilir.

Diğer kişi ise, sınırlı kapasiteli aynayı bırakır, doğrudan doğruya güneşe çıkar ve güneşin kapasitesini anlar; yüksek bir dağa çıkarak bizzat, perdesiz onunla görüşür ve iletişime geçer. Sonra evinde veya bağ ve bahçesinde güneşe geniş pencereler açar ve güneşin ışık ve ısısından daha fazla yararlanır ve onun bitmeyen ışığıyla sohbet eder, konuşur. (Nursi, s.254)

Bu tarz bir iletişim ancak peygamberlerin kurabileceği bir iletişimidir. Bu tarz iletişime vahiy yoluyla iletişim diyoruz. Bunu çok sayıda ayet ifade etmektedir:

“(Ey Muhammed!) Muhakkak ki, Nuh'a ve ondan sonra gelen bütün peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb' a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettiğimiz ve Davud'a Zebur'u verdiğimiz gibi.” Nisa, 4/163

Vahyin iletişim boyutunu biraz daha somutlaştırarak hatta insanileştirerek Cenab-ı Hakk kendisinin Hz Musa ile konuştuğunu ifade eder:

‘...Allah, Musa ile de konuştu...’. (4/164)

İletişimin en etkili boyutu olan yüz yüze görüşmeyi de Hz. Peygamber ile gerçekleştirdi:

‘Battığı zaman yıldızla and olsun ki arkadaşınız sapmadı ve azmadı. O nefis arzusuyla konuşmaz. Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir. Ona üstün güçlere sahip muhteşem görümlü öğretti. O en yüksek ufuktayken doğruldu, sonra yaklaştı ve daha da yakın oldu. İki yay aralığı kadar, daha da yakın oldu. Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.’ (Necm, 1-10)

b-Aşağıdan yukarıya iletişim

Dikey iletişimin ikinci boyutu eşyadan (özellikle insandan) Cenab-ı Hakk'a yönelen iletişimidir. Bu tarz iletişimi: a-iman (tasdik-ikrar), b-ibadet (teşekkür ve hayranlık), c-dua, d-tesbih şeklinde tasnif edebiliriz. Bunları kısaca inceleyelim.

1-İman

İman etme eyleminde birbirine bağlı üç süreç vardır:

1-epistemolojik süreç

2- kültürel-politik-sosyal süreç

3- teolojik süreç

Birinci süreç kişinin akıl yürüterek ulaştığı bir safhadır. Bu süreçte akıl kullanıldığı için buna epistemolojik (akıl yürütülerek ulaşılan bilgi) süreç dedik. İkinci safhada kişi kamu alanına çıkarak kendi içsel aidiyetini sosyo-politik alanda ifşa eder ve sosyo-politik bir toplumun üyesi olur. Üçüncü safhada kişi kendisine bir kimlik ve aidiyet inşasına girişir ve bu çaba sonucu mevcut itikat ve inanç toplumlarından birinin teolojisini kabul eder ve o toplumun üyesi olur. Bu nedenle bu safhaya teolojik süreç dedik. Bu süreçler kendi içerisinde derin iletişim içerirler. Bunları kısaca inceleyelim.

Akıllı bir insanın kaçınmayacağı ilk mükellefiyet Allah'ın varlığı ve birliğine karşı kalbî ve akli bir "tasdik"tir. Kısa bir akıl yürütme faaliyetinden sonra kişi her şeyin bir yaratıcısının olması gerektiğine inanarak Allah'ın varlığını kabul eder. Bu kabul ediş kişiden ayrılmaz bir bilgi çeşididir; dolayısıyla hangi şart altında olursa olsun kişinin doğrudan Cenab-ı Hakk'la ön şartsız iletişimini ifade eder. Bu iletişimde ekonomik, politik, sosyal, dinsel hiçbir mülhaza, hiçbir menfaat beklentisi ve stratejik kurgu yoktur. Önemli olan kişinin sağlıklı bir akla ve sahici bir akıl yürütme melekisine sahip bulunmasıdır.

Allah'ın varlığına inanma ve onunla otomatik iletişime geçme zorunlu olarak O'nun peygamberlerine, kitaplarına, meleklerine ve inkarcı ve katilleri er geç cezalandıracağı ve mazlumları mükafatlandıracağı bir son mahkemeye ve bunun için dirilmeye inanmayı da gerektirir. (Nursi, s.19 vd)

Tasdik sürecinde iletişim hem geçmişini hem de geleceği kapsayacak şekilde genişler, hatta bir ebedilik niteliği kazanır. Bu bilgisel iletişimle insan, olgusal dünyanın diğer canlı ve cansızlarından ayrılır ve Allah'tan sonra en değerli bir varlık haline gelir. Çünkü tasdik süreciyle insan değerli ve yüce şeylere mensup olmakla onurlanır ve anlam kazanır; buna karşılık aşağılık şeylere nispet edilmesi durumunda ise onuru zedelenir; bunu kabullenemez; kabullenmesi durumunda aşağılık bir düzeye düşmüş olur. Bu süreç onun "kim" olduğunu kavraması ile ilgilidir. Kendisinin sonsuz bir kudret, ilim ve irade sahibi bir yaratıcının en değerli yaratığı ve muhababı olduğunu bilmesi ve bu bilgiyi içselleştirmesi (tasdik) halinde melekleri kışkıracak yüce ahlaki ilkeleri hayata geçirebilir. Allah'a intisap etmekle, ona kul olmakla Allah'ın dışındaki her şeyin kulluğu ve köleliğinden kurtulmuş olur; yani Allah'tan sonra -fakat özgürlüğü Allah'a bağlı- ikinci özgür olur. Bediüzzaman'ın ifadesiyle elektrikle aydınlatılan ve teşhir edilen bir sanat eserinin güzelliği ancak merkezi elektrik sistemine bağlanarak ortaya çıktığı gibi insanın güzelliği ve erdemi de Allah'a aidiyetiyle ortaya çıkar. Aksi takdirde Allah'a mensubiyetini ve aidiyetini kaybeden insan çok sayıda ilahın kölesi olmak durumunda kalarak, özgürlüğünü kaybeder ve bünyesinde mündemiç olan tüm güzellikler -elektriğin kesilmesi ile o sanat eserinin bir malzeme yığınına dönmesi gibisilinenerek göze görünmez olur. (Nursi, s.132)

Kalpde oluşan aidiyetin kamu alanında sözselleşerek ifade edilmesi gerekir. Buna 'ikrar' diyoruz. İkrar; akıl yürütme yoluyla oluşan kalpteki bilgi-iman-tasdik olgusunun bir kültür-politik evrende ifşası, açığa vurulması sürecidir. Bu eylemle kişi kendisinin hangi teolojik okula ve hangi kültür-politik

Tasdik sürecinde iletişim hem geçmişini hem de geleceği kapsayacak şekilde genişler, hatta bir ebedilik niteliği kazanır. Bu bilgisel iletişimle insan, olgusal dünyanın diğer canlı ve cansızlarından ayrılır ve Allah'tan sonra en değerli bir varlık haline gelir.

İnsan konuşabilme yeteneği ile kamu alanına girmekte ve başkalarıyla birlikte yaşayabilmektedir. Konuşan insanın ağzından çıkan kavramların gerçek dünyayla ilişki düzeyi ahlaki ilkeleri gündeme getirmektedir.

topluma ait olduğunu beyan etmekte ve beraber yaşadığı insanlara kimliğini ve aidiyetini açığa vurarak kendisiyle o düzlem üzerinden ilişki kurulabileceğini deklare etmektedir. Bu aidiyetin toplum içinde ifşası çok kültürlü bir toplumda beraber yaşamak için hayati önem taşır. Şayet insan tek başına yaşasa, bir insanî dünyanın üyesi olmasaydı bu aidiyetini ifşaya ihtiyacı olmayabilirdi; ancak insan, çoğulluğun söz konusu olduğu bir sosyal-siyasal dünyada yaşamaktadır, dolayısıyla aidiyetini ifşa etmek ve bu aidiyetle kamu alanına çıkmak zorundadır.

“İkrar” sürecinin, insanın konuşma, belli bir ahlaki ilke setine sahip bulunma ve kamu alanına çıkarak ahlaki ilkeler çerçevesinde eylemde bulunma faaliyetleriyle yakın ilişkisi vardır.

İnsan konuşabilme yeteneği ile kamu alanına girmekte ve başkalarıyla birlikte yaşayabilmektedir. Konuşan insanın ağzından çıkan kavramların gerçek dünyayla ilişki düzeyi ahlaki ilkeleri gündeme getirmektedir. İşte “ikrar” süreci burada anlam kazanmaktadır. Kişinin ağızdan çıkan kavramların içsel ve dışsal gerçeklikle uygunluğu kişinin ahlak ve iman düzeyini de yansıtır. Yukarıda ifade edildiği gibi ‘içsel gerçeklik’ (tasdik), saf, pürüzsüz ve çarpıtılmadan korunmuştur. Bunun dışı vurumu olan ikrar da çarpıtılmadan ortaya konulmalıdır. Burada “sıdk” (dürüstlük) ilkesi gündeme gelir. Bu ilkeye göre insan kamu alanında içindeki aidiyetiyle tezahür etmelidir. Bu aleniyet o kadar önemlidir ki, insanî birliktelik ve beraber yaşama imkânının temeli bu aleniyetin sahilliğiyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda takiyye insaniliğin bir ilkesi olamaz. Müminlikle Münafıklığın temel farklılığının evrensel şu üç ilke olması bu çerçevede çok önemlidir: Mümin konuştuğu zaman doğru söyler, münafık yalan söyler; mümin kendisine emanet edilen şeyi aynen iade eder, münafık emanete hıyanet eder; mümin söz verdiği zaman sözünü tutar, münafık sözünden cayar.

Teolojik boyut da toplumsal kültürel-politik boyut kadar önemlidir. Akıl yürüterek tek başına Allah’ın varlığına ulaşan insan kültürel-politik evrende belli bir teolojik okulun üyesi olmak durumundadır. Bunun nedeni teolojik boyutun; yerleşmiş bir mantık sistemine, bu mantık sistemi çerçevesinde gerçekleştirilmiş sınırsız bireysel ve kolektif akıl yürütmelere, bitmez tükenmez karşı eleştirilere, yeniden gözden geçirmelere, sayısız tecrübe ve deneyimlere ihtiyaç duyuyor olmasıdır. Yani herhangi bir teolojik sistem, binlerce dehanın asırlarca enerji sarf ederek kurabileceği sistematiğe, iç tutarlılığı olan bir sistemdir. Tasdik sürecini tek başına başarıyla tamamlayan birey teolojik süreci tek başına başaramaz. Tarihi tecrübeler, akıl yürütmelere, kolektif çabalara ihtiyaç duyar. Dolayısıyla imanın epistemolojik boyutu bireysel, fakat teolojik boyutu kolektiftir. Bunun daha yalın anlamı, iman eden bireyin sadece Kur’an ve Hadis metinlerine dayanarak Allah’ın sıfatları, esması, tecellileri, insanla, tabiatla, diğer varlıklarla ilişki tarzı, vahyetme, yaratma, ilham verme, cezalandırma, mükafat verme, sevme, kızma, intikam alma, vadini yerine getirme gibi ilahi süreçleri kavrayamaz. Kişi ilk olarak içinde doğduğu kültür evreninde egemen olan teolojik okulun ilkelerini ve inanç sistemini kabul eder, zamanla o sistem üzerinde derinleşir; kapasitesi yeterliyse o sistem üzerinde değişiklik yapabilir ya da o sistemi derinleştirerek zenginleştirir. Hatta gerekiyorsa başka sistemlere entegre edebilir; ya da yepyeni bir sistem kurabilir.

2-Dua

Aşağıdan yukarıya yönelen iletişimin bir diğer kanalı da duadır. Bediüzzaman dua olgusunu genel olarak bilinen sözsözsel dua sınırlarından çıkarır ve onu bunun çok ötesine taşır. Genel olarak kavli dua (sözle yapılan) ve fiili dua (eylemle yapılan) ayrımını yaptıktan sonra Bediüzzaman, duaya evrensel bir boyut kazandırarak duanın sadece bir insan eylemi olmadığını, tüm varlıkların da kendisine göre duaları olduğunu anlatır. Bunları: a- 'istidat lisanıyla', b-'fitri ihtiyaç lisanıyla' ve c-'ızdırar lisanıyla' yapılan dualar olarak tasnif eder. İstidat lisanıyla dua, tüm bitki ve hayvanların Cenab-ı Hakk'la iletişime geçerek kendilerinin kabiliyetlerine göre Esmanın çeşitli boyutlarını kendi üzerlerinde yansıtmak istediklerini yaratıcılarına arz etmeleridir. Fitri ihtiyaç yoluyla dua canlı varlıkların kendi güçleri dışındaki isteklerini Cenab-ı Hakk'tan istemeleridir. İzdirar lisanıyla dua ise muztar kalan her varlığın Cenab-ı Hakk'a dua ederek arzusunu dile getirmesidir. (Nursi, s.135)

Gerçekten dua, aşağıdan yukarıya en etkili iletişim aracıdır. İnsani dünya, insan için tam bir felaketler cehennemidir. İnsanın kendi gücü sınırlı, iktidarı yetersiz, savunma mekanizması mefluç, yardımcıları ilgisizdir. Her türlü hastalık, bela ve musibet insanın başına yağmur gibi yağmaktadır. İnsan böyle bir dünyada ancak dua ile kendini güvence altına alabilir. Burada duayı iki anlamda kullanıyoruz; birincisi sözle olan dua (dua-i kavli) ve diğeri fiille olan dua (dua-i fiili). İlk olarak insan tüm fiziki ve sosyal-kültürel yasaların gereklerini yerine getirmeli ve arkasından da her şeyin yaratıcısı olan Cenab-ı Hakk'la iletişime geçmelidir. Bu iletişim mümkün olduğu kadar somut bir karşılık beklemeden salt iletişim olarak görülmelidir. Zaten kişinin ne yapacağını Cenab-ı Hakk ezeli ilmiyle bildiği için onun kaderini ona göre belirlemiştir. Ama bu kendi kaderini bilemeyen insan için önemli değildir. Kendi hakkında nasıl bir kader öngörüldüğünü dikkate almadan insan hem kavli hem de fiili duasını yapmalıdır. Çünkü dua en saf ibadet tarzıdır. Mü'min dua yoluyla sürekli Cenab-ı Hakk'ı hatırlar O'nunla iletişim içinde olur.

3-Tesbih

"Yedi gök ve yer ve onların içindekiler O'nu tesbih ederler. Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih etmesin." (İsrâ Suresi, 17/44)

İlgili ayet yer ve göklerdeki her şeyin kendilerine mahsus bir dille Cenab-ı Hakk'ı tesbih edip, O'nunla sürekli iletişim içinde olduklarını vurgular. Bediüzzaman bu tesbihi onların yaratıcılarıyla konuşması, onun güzellik ve mükemmelliğini dile getirmeleri şeklinde yorumlar. Ona göre Cenab-ı Hakk göksel varlıkları derin hikmetler ve anlamlarla donatmıştır. Semadaki güneşler, yıldızlar, şimşekler ve gök gürültüleri sanki birer kelimedir, o kelimelerle gökler sürekli konuşur, O'nun sanatındaki mükemmelliği dile getirirler.

Aynı şekilde yeryüzündeki bitkiler, ağaçlar, yapraklar, çiçekler, meyveler ve tohumlar da birer kelimedir o kelimelerle yeryüzü sürekli konuşur ve O'nun rahmetini ilân eder. (Nursi, s.306)

Yani her şey dikey olarak yaratıcısıyla sürekli iletişim ve ilişki halindedir.

4-İbadet

Dua, aşağıdan yukarıya en etkili iletişim aracıdır. İnsani dünya, insan için tam bir felaketler cehennemidir. İnsanın kendi gücü sınırlı, iktidarı yetersiz, savunma mekanizması mefluç, yardımcıları ilgisizdir. Her türlü hastalık, bela ve musibet insanın başına yağmur gibi yağmaktadır. İnsan böyle bir dünyada ancak dua ile kendini güvence altına alabilir.

İnsan fitraten kadirşinas, ikrama karşı teşekkürü borç bilen ve bunu ifa etmekten derin haz alan bir varlıktır. Baş döndürücü nimetlerle donatılan insan o nimetleri ona ikram eden yaratıcısına karşı şükran duygularını ifade etmek ister.

Bediüzzaman ibadetin üç derin boyutundan söz eder; bunlar: 1-kişinin kendi sınırlılığı ve Cenab-ı Hakk'ın sınırsızlığının farkına varıp O'nun azameti ve haşmeti karşısında secdeye kapanması; 2- O'nun sonsuz mükemmelliğinin farkına varıp O'na hayranlığını ifade etmesi ve 3- sahip olduğu nimetlerin bilincine varıp O'na şükranlarını sunması. (Nursi, s.15 vd)

İnsan fitraten kadirşinas, ikrama karşı teşekkürü borç bilen ve bunu ifa etmekten derin haz alan bir varlıktır. Baş döndürücü nimetlerle donatılan insan o nimetleri ona ikram eden yaratıcısına karşı şükran duygularını ifade etmek ister. Fakat bunu nasıl yapacaktır? Hiçbir insani karşılık bu nimetlerin bedeli olamaz. Cenab-ı Hakk teşekkür etmek isteyen insana namaz ibadetini vererek hem kendisiyle iletişime geçmesini hem de derin teşekkürünü kendisine arz etmesini mümkün kılmıştır. Kişi namaza durup 'elhamdülillah' diyerek Cenab-ı Hakk'a şükranlarını arz eder. Çünkü Bediüzzaman'a göre 'hamd' makamı hem kurbiyyet (yakınlık), hem 'Cemal' makamıdır. Yani insanla Cenab-ı Hakk arasındaki ilişki (tabir caiz ise) torun-dede ilişkisi gibidir. Kişi İlahi huzurdadır ve Allah kişinin teşekkürlerini kabul etmektedir. Kişi korkmadan, çekinmeden ve derin bir içtenlik içinde Allah'la konuşmakta, şükranlarını arz etmekte ve aynı zamanda bunun derin hazzını yaşamaktadır. Bu hazzın coşkusuyla insan 'tahiyyat'a oturmakta ve orada iletişim içinde olduğu tüm canlı ve cansız varlığın ibadet, tesbih ve teşekkürlerini onlar adına Allah'a takdim etmektedir. (Nursi, s.892-893)

İbadetin insanın yaratıcısıyla sürekli bir iletişim eylemi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

B-Yatay iletişim

Yatay iletişimin çok boyutları vardır. Bunları genel olarak a- evrensel boyutlu iletişim ve b-mahalli-dini-kültürel boyutlu iletişim olarak ikiye ayırabiliriz.

a- Evrensel boyutlu iletişim

Kur'an evrensel iletişimin çeşitli tarzlarını vurgular:

"Ey insanlar, gerçekten biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi halklar ve kabileler (şeklinde) kıldık. Şüphesiz, Allah katında sizin en üstün olanınız, (ırk ya da soyca değil) takvâca en ileride olanınızdır." (Hucurat, 49/13)

Burada Kur'an özne olarak inananları değil, genel olarak insanları zikretmektedir. Dolayısıyla burada Kur'an din ve kültürler üstü bir evrensellik öngörmektedir. Ayetten anlaşılan Cenab-ı Hakk'ın insanları farklı kavimler şeklinde yaratmasının amacının iletişim olduğu anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı gibi iletişim tanışma amaçlı bir eylemdi.

Zaten insan başta kendi aile çevresi olmak üzere ait olduğu meslek, sınıf, cemaat, toplum, millet, ümmet ve topyekun insanlıkla fitraten sürekli iletişim içinde olma eğilimindedir. Özellikle insan, hastalar, felaketzedeler ve açlarla ilgilenmekte, kendini onların yerine koyarak empati yapmakta ve onların derdine çare bulmaya çalışmaktadır.

Bu tip iletişimin güzel bir örneğini Bediüzzaman'da bulmaktayız. O hastaların, felaketzedelerin ve açlıkla boğuşan fakir insanların acı ve ıstıraplarına ortak olmakta ve onların acılarını paylaşmaktadır:

'Bir zaman, ziyade rikkat, şefkat ve acıma duygusundan, canlılar, özellikle insanlar ve bilhassa mazlumlar ve musibete maruz kalanların halleri ziyade rikkatime, şefkatime ve kalbime dokunuyordu. "Bu âciz ve zayıf biçarelerin

dertlerini, âlemde hükmeden bu yeknesak kanunlar dinlemedikleri gibi, istilâ edici ve sağır olan unsurlar, hadiseler dahi işitmezler. Bunların bu perişan hallerine merhamet edip hususî işlerine müdahale eden yok mu?” diye ruhum çok derin feryat ediyordu. Hem, “O çok güzel varlıkların ve çok kıymetli malların ve çok müştak ve minnettar dostların işlerine bakacak ve onlarla sahabet edecek ve onları himaye edecek sahipleri ve hakikî dostları yok mu?” diye kalbim bütün kuvvetiyle bağırıyordu.’ (Nursî, s.850)

Zalim ve katillerin acımasız zulmü altında felaketlere maruz kalan çaresiz zavallı insanların (hangi din ve kültürden olursa olsun) durumları, insanı acılara gark eden şeylerdir. İkinci Dünya Savaşı esnasında faşist ve komünist dikta rejimlerinin masum insanları sürükledikleri açlık, hastalık, sakatlık ve ölümler karşısında Bediüzzaman’ın duyduğu acı böyle bir acı olmalı:

‘Şiddet-i şefkat ve rikkatten, bu kışın şiddetli soğuğuyla beraber mânevî ve şiddetli bir soğuk ve musibet-i beşeriyeden biçarelere gelen felâketler, helâketler, sefaletler, açlıklar şiddetle rikkatime dokundu. Birden ihtar edildi ki: Böyle musibetlerde kâfir de olsa hakkında bir nevi merhamet ve mükâfat vardır ki, o musibet ona nispeten çok ucuz düşer. Böyle musibet-i semaviye mâsumlar hakkında bir nevi şehadet hükmüne geçiyor.’ (Nursî, s.1615)

Sonuç olarak insan sadece yakın çevresi ile değil, aynı zamanda hayalinin yetişebileceği derinliklerdeki insanlarla da iletişim içerisindedir. Ancak iletişimin bu boyutu yüksek akıl yürütme kapasitesine, gelişmiş bir vicdan ve şefkat duygusuna ve günlük kaba işlerin boyunduruğundan kurtulma becerisine sahip olan insanların başarabileceği bir şeydir. Düşünme ve tefekkür yeteneği gelişmemiş, dünyanın günlük hay huyu içinde gaflete dalmış kişiler bu tarz bir iletişimden genellikle mahrumdurlar.

b-Dini-kültürel boyutlu iletişim

Evrensel boyutlu iletişimle birçok noktada kesişse, hatta o tarz bir iletişimi teşvik etse de dini-kültürel boyutlu iletişim daha gündelik ve daha somut ilişki tarzlarına dayanır. Bunları genel olarak: a-yaşayan insanlar arasında; b-yaşayan insanlarla ölen insanlar arasında ve c- insanlarla diğer eşya arasında olarak sıralayabiliriz.

a-Yaşayan insanlar arasında iletişim.

Yaşayan insanlar arasındaki iletişim yollarını; tanışma, selamlaşma, konuşma ve sohbet etme, belli bir anlaşmaya varmak üzere tartışma, fikir alış verişinde bulunma, değerlerini birbirine aktarma (tebliğ) ve mutluluk ve acılarını paylaşma ilh... olarak tasnif edebiliriz. Bunlarda bazılarını kısaca izah edelim.

1-Selamlaşma

Selamlaşma, ötekini kabullenmenin, ona saygı duymanın, kendisinden ona herhangi bir zarar gelmeyeceğine dair güvence vermenin en belirgin bir davranış şekli ve en etkili bir iletişim aracıdır. Selamlaşma; bencilliği, kibir ve kendini beğenmişliği, başkasını görmezden gelmeyi önleyen bir evrensel insani iletişim tarzıdır. Selam vererek kişi ötekine güvence vermekte; kendisinden onun canına, malına, ailesine herhangi bir zarar gelmeyeceğini ilan etmektedir. Burada kalmamakta, daha ileri giderek ona yardıma hazır olduğunu, onunla iletişim içinde olmak istediğini beyan etmektedir. Bu nedenle Hz Peygamber müminler arasında selamlaşmayı önemsemekte; hatta sevginin bir tezahürü saymaktadır: “Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizler

Sonuç olarak insan sadece yakın çevresi ile değil, aynı zamanda hayalinin yetişebileceği derinliklerdeki insanlarla da iletişim içerisindedir. Ancak iletişimin bu boyutu yüksek akıl yürütme kapasitesine, gelişmiş bir vicdan ve şefkat duygusuna ve günlük kaba işlerin boyunduruğundan kurtulma becerisine sahip olan insanların başarabileceği bir şeydir.

Selamlaşma bireyler arasında iletişim kanallarının açık olduğunu gösteren en önemli göstergedir. Bu kanalın tıkanmasını ifade eden kırgınlık ve küsme İslam'da yasaklanmıştır.

Selamlaşmayı mütebessim bir çehreyle yapmak gerekir. Çünkü mütebessim olmak ayrıca ekstra bir değerdir.

iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız!" (Müslim, İman 93-94)

Selamlaşma bireyler arasında iletişim kanallarının açık olduğunu gösteren en önemli göstergedir. Bu kanalın tıkanmasını ifade eden kırgınlık ve küsme İslam'da yasaklanmıştır: "Birbirinizle ilgiyi kesmeyin. Birbirinize arka çevirmeyiniz. Karşılıklı kin tutmayınız. Birbirinize haset etmeyiniz. Allah'ın kulları, kardeş olunuz. Bir Müslüman'ın kardeşine üç günden fazla dargın durması helâl değildir." (Buhâri, 1591)

Selamlaşmayı mütebessim bir çehreyle yapmak gerekir. Çünkü mütebessim olmak ayrıca ekstra bir değerdir.

'Kardeşine tebessüm etmen sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybedene yol göstermen sadakadır. (Tirmizi, Birr, 36)

İnsanlar arasında diğer bir iletişim kanalı herhangi bir karşılık beklemeden konuşmak, sohbet etmektir. Bu sohbet dünyevi bir mesele hakkında olduğu gibi uhrevi meselede de olabilir. Önemli olan kişinin konuştuğu muhatabını aşağılamaması, ona büyüklük taslamaması, onun duygularını manipüle etmemesi ve onu araçsallaştırmaya çalışmamasıdır. Bunu İslam çeşitli naslarıyla ortaya koymuştur: Müminler kendi aralarında hakkı ve sabrı tavsiye etmeli (Asr suresi); birbirlerine iyiliği emredip kötülük hakkında ikazda bulunmalı (Al-i İmrân, 3/104); konuştuklarında doğruyu söylemeli; vaat ettiklerinde yerine getirmeli; ya hakkı konuşmalı ya da susmalıdır. (Tirmizi, Kıyamet 51, 2502).

Bilindiği gibi konuşma insan soyunu diğer varlıklardan farklılaştıran en önemli özelliğidir. Çünkü bu özelliğiyle insan Allah'a muhatap olmakta; O'nun mesajlarını alabilmekte ve onlara sözsözsel tepki verebilmektedir. Aslında ağızdan çıkan her kelime yepyeni bir mucizedir. Kelimelerle insan kendi kimliğini, akli kapasitesini, geçmiş tecrübelerini, gelecekle ilgili beklentilerini, imanını, aşkını, nefret ve sevgisini, hüznün ve öfkesini, mutluluk ve mutsuzluğunu net bir şekilde ifade edebilmektedir. Her bir kelime inanılmaz enerji, etki, nüfuz ve büyü gücüne sahiptir. Bu özelliğini dikkate alarak Hz Peygamber 'kelamda sihir vardır' demiştir. (Buhâri, Tıbb 51)

Bu olağanüstü iletişim aracını insanlar yalan, cerbeze, manipülasyon, şarlatanlık ve malayani gibi alanlarda kullanıp değerini düşürmemelidir.

2-Ziyaret

Bir hadis-i şerifte Hz Peygamber iletişimin birçok temel unsurunu bir arada sayar: "Müslüman'ın Müslüman üzerinde altı hakkı vardır: Selam verdiğinde selamını almak, aksırdığında kendisine dua etmek, hastalandığında ziyaret etmek, davet ettiğinde icabet etmek, öldüğünde cenazesine iştirak etmek ve giyabında ona karşı samimiyeti elden bırakmamak." (Riyâzü's Sâlibin, C:1, Sh:279, Hadis No:236)

Yakın akrabayla yakın ilişki ve eş ve dostun periyodik ziyareti İslam'ın arzu ettiği ve Müslümanları teşvik ettiği bir şeydir. Bu tip faaliyetler çok sayıda ayet ve hadisle özendirilmiştir. Hatta hiçbir menfaat gözetmeden kişinin sevdiği birini ziyaret etmesi peygamberleri dahi imrendirecek bir olumlu olay olarak görülmüştür.

Arşın etrafında nurdan kürsülerde, nur gibi parlayan insanlara Peygamberler ve şehitler gıpta ederler. Bunlar, Allah için birbirini seven, Allah

için buluşan, Allah için birbirini ziyaret edenlerdir.’

Karşılık beklenmeksizin gerçekleştirilen bir ziyaret gökteki melekleri heyecanlandırmakta ve ziyaret eden kişiye dua etmelerine neden olmaktadır.

‘Bir Müslüman, Müslüman kardeşini ziyaret edince, 70 bin melek “Ey Rabbimiz, senin rızan için ziyaret eden bu kulundan razı ol” diye dua ederler.’ (Taberani)

Ziyaret ve komşuluk ilişkilerinde, yani karşılıksız ve stratejik olmayan iletişimde Müslim-gayr-i Müslim ayrımı yoktur. Hz peygamber Müslim-gayr-i Müslim farkı gözetmeksizin hastaları ziyaret eder, onların hastalıklarının şifa bulması için dua ederdi. (Ahmed b. Hanbel, III, 175).

3-İstişare

Diğer bir iletişim kanalı belli bir konuda anlaşmaya varmak için tartışma ilkesidir. Bu ilke İslami literatürde istişare adı altında gerçekleşir. İstişare ilkesi, Habermas’ın akli delillere dayandırdığı tartışma teorisinin hemen tüm özelliklerini içerir. İstişarede taraflar belli bir menfaat gözetmemeli, sadece ilahi rıza için katkı sağlamalıdır. Aynı şekilde kişiler istişare sürecinde her türlü ön yargı, inat, tarafgirlik, haset ve ideolojik körlükten uzak durmalıdır. Her türlü şarlatanlık, hezeyan, lafazanlık, dikte ve manipülasyon istişarenin özünü zehirler. Sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için istişarede insaf, izan ve hakperestlik esas olmalıdır. Katkı yapabilme potansiyeli taşıyan tüm beşeri kaynaklar engelsiz istişareye dahil edilmelidir.

Gerçekten istişare öyle bir iletişim sürecidir ki o yolla mümkün olan tüm beşeri enerjilerin aktif hale getirilmesi ve toplumsal problemlerin çözümünde devreye sokulması mümkün olur. Ancak istişare kültürü yüksek bir insani seviyeyi gerektirir. Normalde insanın eğilimi kendi arzu ve isteklerini başkalarına dayatma şeklinde tecelli eder. Toplumda tüm haksızlıkların, anlamsızlıkların ve geriliğin nedeni sağlıklı bir iletişimle ortak aklın devreye sokulamamasıdır. Bu geriliği ortadan kaldırmak için Kur’an insanlardan her türlü toplumsal problemlerini başkalarıyla istişare ederek çözmelerini tavsiye eder. (Şura, 42/38)

İstişare mekanizması doğal olarak zaman ve mekana, teknolojik gelişmişlik düzeyi, toplumsal sivilleşmenin yaygınlık ve derinlik düzeyine göre farklılaşabilir. İstişare müessesesinin en etkin ve yaygın kullanımı iletişim ortamının yaygın olduğu, sivil organizasyonların iyi teşkilatlandığı, politik yapılanmanın demokratik kültürü asimile ettiği toplum yapılarında mümkün olabilir. Doğal olarak istişare sürecinde dogma olarak kabul edilebilecek şey sadece istişarenin vazgeçilmezliği olabilir. Tartışılmaz, üzerinde fikir beyan edilemez hiç bir dogma yoktur. Manevi otoritelerin, filozofların ve kanaat önderlerinin görüş ve yaklaşımları sadece görüşlerden bir görüş olabilir ve taraftarlarınca tek gerçek olarak kabul edilebilir. Ancak o görüşleri savunanlar toplumun geri kalan kısmını ikna etmekle yükümlüdürler. İkna edemedikleri durumda ikna edenlerin görüşlerine - kabul etmeseler de- uyum zorundadırlar.

İstişare toplumu her türlü bayağılığı, zevzekliği ve sıradanlığı aşmış bir toplumdur. Tabi böyle bir toplum iyi eğitilmiş, bilinçli, ekonomik refah düzeyi yüksek bir toplum olabilir. Böyle bir toplumun üyeleri her türlü mazoşist ve sadist eğilimlerden oldukça arınmıştır. Herhangi bir siyasi ya da dini lideri

Yakın akrabayla yakın ilişki ve eş ve dostun periyodik ziyareti İslam’ın arzu ettiği ve Müslümanları teşvik ettiği bir şeydir. Bu tip faaliyetler çok sayıda ayet ve hadisle özendirilmiştir. Hatta hiçbir menfaat gözetmeden kişinin sevdiği birini ziyaret etmesi peygamberleri dahi imrendirecek bir olumlu olay olarak görülmüştür.

İstişare toplumu her türlü bayağılığı, zevzekliği ve sıradanlığı aşmış bir toplumdur. Tabii böyle bir toplum iyi eğitilmiş, bilinçli, ekonomik refah düzeyi yüksek bir toplum olabilir. Böyle bir toplumun üyeleri her türlü mazoşist ve sadist eğilimlerden oldukça arınmıştır.

ebedi önder kabul edip onları tabulaştıran bir toplum istişare toplumu olamaz. İstişare toplumu bireylerin etkin ve üretici gücüne güvenen ve inanan bir toplumdur. Çünkü toplumun büyük ekseriyeti toplumsal konuları tartışabilecek düzeydedir.

b- Ölen insanlarla iletişim

İslam toplumlarının kültüründe ölen insanlarla iletişim yaşayanlarla iletişim kadar önemlidir. Bu tarz iletişim; onları hayırla yad etme, ruhlarına Kur'an armağan etme, dua gönderme; eserlerini, fikir ve düşüncelerini nesilden nesle aktarma şeklinde gerçekleşir. Bu iletişim sürecinde onların evrensel ahlaki davranışlarını model alma; yani onlar gibi hikmetli, şefkatli, toleranslı, saygılı, çalışkan ilh... olmaya çalışma gündeme gelir. Aynı şekilde onların uğrunda çabalayıp gerçekleştiremedikleri amaçlarını gerçekleştirme; onların sergüzeşt-i hayatlarından, iman, ahlak ve aksiyonlarından ilham alıp motive olma; onların model kimlik ve kişiliklerini yeni nesillere aktararak geçmişle gelecek nesiller arasında köprü kurma süreci de bu tarz iletişimin özünü oluşturur. Hatta bu iletişim onların gördüğü baskı, acı ve işkenceleri, sürgün ve zindanları, zulüm ve idamları hatırlayıp acılarına iştirak etme, gelecek nesillerin özgürlüğü ve insanca yaşayabilmeleri için gerçekleştirilecek eylemler karşılığında doğan ya da doğabilecek zulüm ve acıları onlarınkiyle kıyaslayarak katlanabilir kılma gibi içerikler de taşır. Geçmiş peygamberlerin, onların arkadaşları ve talebelerinin, evliya ve ulemanın dengeli kişilikleri, tevhit ve iman davaları, kavimleriyle mücadeleleri, sürgün ve dışlanmaları, savaş ve barışlarının hatırlanması... bunların sistematik halde yeni nesillere takdimi yeni nesillerin aidiyetlerinin oluşmasına önemli katkı sağlar. Tarihi süreç içinde belirginleşmiş olan saflar ve temsilcilerinin hikayeleri, kişilerin hangi safta yer alacağı; yani hak ve adalet taraftarı insanların yanında mı ya da katillerin, zalimlerin safında mı yer alacağı iradesini derinden etkiler. Bu tarz iletişim kişinin içinde bulunduğu sosyal ve politik durumu yeniden sorgulaması ve kendine yeniden yol çizmesine imkan verir.

Kur'an bu anlamda müminlere inanılmaz iletişim imkânları sunar. Diğer semavi kitaplar gibi Kur'an da ilk insan Hz Adem'den son peygamber Hz Muhammed'e kadar çok sayıda peygamberin hayatını, mücadelelerini, çektikleri acıları, sürgün ve hicretlerini anlatarak inananları onlarla dayanışmaya, iletişime geçip onların safında yer almaya çağırır:

“De ki: Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarına indirilene, Musa'ya, İsa'ya ve peygamberlere Rablerinden verilenlere imân ettik, onlardan hiç biri arasında fark gözetmeyiz. “ (*Âl-i İmrân sûresi, 3/84-85*)

Bu bağlamda inananlar Hz İbrahim'in kavmiyle olan mücadelesini; çok sevdiği oğlu İsmail'i kurban etme fedakarlığını göstermesini; Hz Nuh'un tufanını; Hz Yakub'un Firavun'un zulmünden kurtarabilmek için annesi tarafından sandığa konulup denize bırakılmasını; Hz. Süleyman'ın saltanatını, Hz Eyyub'un sabrını; Hz İsa'nın doğumunu, yaşantısını ve gördüğü işkenceleri; Hz Muhammed'in mücadelelerini, gördüğü eziyet ve sıkıntıları, hicretini, savaşlarını ayrıntılı bir şekilde nazarlara vererek inananları onlarla dayanışmaya, onların hayatlarını ve ahlaklarını model almaya çağırır.

Aynı şekilde İslam, yaşayan inananların geçmiş nesillerle iletişime geçmelerini sağlamak için çok sayıda araç ve vesile geliştirmiştir. Bunlardan bir

tanesi yaşayan sünnettir. Sünnet yoluyla her çağdaki Müslüman Hz peygamber ve onun arkadaşlarıyla sürekli iletişim halinde olabilir. Sünnete uymak demek Müslüman'ın Hz Peygamberin ahlakını model alması demektir. Onun mücadelesini örnek alarak gelecek nesillerin daha insanca ve daha özgürce yaşayabilmeleri için mücadele etmesi demektir. Bunu sağlamak için Hz peygamber ısrarla Müslümanların sünnetine sıkı sıkıya bağlı olmayı vurgular. Hatta ümmetin fesada girdiği zamanda sünnete uymanın yetmiş şehid ecrine denk bir değerde olduğunu söyler.” (Taberâni, el-Mecmeu'l-Kebir, 1394)

Öte yandan Müslümanlar ölüleriyle beraber yaşar, sürekli onlarla iletişim halinde bulunurlar. Her Cuma akşamı onların ruhuna Yasin okur, her fırsatta Fatıha gönderirler. Sık sık ölüleri adına hayır hasenat yaparak ruhlarının şad olmasını isterler. Onlar hakkında ileri geri konuşmaz ‘ölülerinizi hayırla yad edin’ tavsiyesine sımsıkı uyarlar. Onları rüyalarında görmek için çabalarlar; olumlu bir şekilde gördüklerinde mutlu olur; olumsuz gördüklerinde ise bizden hayır yapmamızı istiyor diye ilave hayır yaparlar ya da dua okurlar.

c- Diğer varlıklarla iletişim

İnsan fitraten tüm canlı ve cansız varlıklarla alakadardır. Bir müminin gözünde ağaçlar, güller çiçekler, hayvanlar ve böcekler dosttur ve arkadaşdır. Yani inanan insan çevresindeki canlı ve cansız varlıklara insanileştirerek yaklaşır. İnsan onların hayata merhaba demesi, açılıp neşvü nema bulması ve meyve ve yavrularıyla kendilerini hayata bağlamak istemesini görmekten mutlu olur, haz duyar ve onlara derin dostluk bağlarıyla bağlanır. Aynı şekilde insan onların düşmanları tarafından taciz edilmesinden, fenasından, bu güzel hayata veda etmelerinden müteessir olur ve acı duyar. Bu, insanla diğer varlıkların derin iletişiminin bir sonucudur. Bu tarz bir iletişimin çok çarpıcı bir örneğini Bediüzzaman'ın hayatında görebiliriz. İzleyelim:

‘Bir zaman, bahar mevsiminde etrafı temâşâ ederken her şeyin kafiler halinde hayattan ölüme doğru aktığını görüyordum. Bilhassa canlı varlıkların, özellikle küçük canlıların hayata gelip kısa bir zaman sonra hayata veda etmeleri bana çok hazin görünüp, şiddetle rikkatime dokunarak beni ağlatıyordu. O güzel hayvancıkların vefatlarını gördükçe kalbim acıyordu: “Of, yazık! Ah yazık!” diyerek bu ahlârin, ofların altında derinden derine bir ruhî çığlık hissediyordum. Ve bu hayatı, ölümden beter bir azap olarak görüyordum. Bu hali temâşâ ettikçe ciğerlerim sızlıyor ve ağlayarak: “Neden geliyorlar ve hiç durmadan neden gidiyorlar?” diye feleğe karşı kalbim dehşetli sualler soruyor ve böyle faydasız, gayesiz, neticesiz, çabuk idam edilen bu masnucuklar gözümüz önünde bu kadar ihtimam ve dikkat ve san’at ve cihazat ve terbiye ve tedbir ile kıymettar bir surette icad edildikten sonra gayet ehemmiyetsiz paçavralar gibi parçalanıp hiçlik karanlıklarına atılmalarını gördükçe, kemâlâta meftun ve güzelliklere müptelâ ve kıymettar şeylere âşık olan bütün lâtifelerim ve duygularım feryad edip bağıryorlardı ki: “Neden bunlara merhamet edilmiyor? Yazık değiller mi? Bu baş döndürücü deverandaki fenâ ve zeval nereden gelip bu biçarelere musallat olmuş?” diye feryat ediyordum.’ (Nursi, s.852)

Dikkat edileceği gibi insan eşyanın hayata gelebilmesi, geldikten sonra hayata tutunabilmesi, yeterli gıdayı bulup beslenebilmesi, düşmanlarından korunabilmesi; hatta ecel cellâdının elinden kurtulabilmesi gibi konularla yakından ilgilenmektedir. Gerçekten insan somut fiziki çevresinden başlayıp soyut hayal âlemine kadar uzanan bir evrende eşyayla derin iletişim içerisinde.

*Müslümanlar
ölüleriyle beraber
yaşar, sürekli on-
larla iletişim ha-
linde bulunurlar.
Her Cuma akşamı
onların ruhuna
Yasin okur, her
firsatta Fatıha
gönderirler. Sık sık
ölüleri adına hayır
hasenat yaparak
ruhlarının şad
olmasını isterler.*

Dikkat edileceği gibi insan eşyanın hayata gelebilmesi, geldikten sonra hayata tutunabilmesi, yeterli gıdayı bulup beslenebilmesi, düşmanlarından korunabilmesi; hatta ecel cellâdının elinden kurtulabilmesi gibi konularla yakından ilgilenmektedir. Gerçekten insan somut fiziki çevresinden başlayıp soyut hayal âlemine kadar uzanan bir evrende eşyayla derin iletişim içerisinde.

Sonuç

Araştırmadan çıkan sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

1-İletişim çağımızın en baskın özelliğidir; hatta çağımıza iletişim çağı demek de mümkündür.

2-Alman filozofu Habermas, kendisine göre dinin yerine geçecek ve dinin ahlaki ilkelerini bünyesinde koruyacak seküler bir iletişim ahlaki kurduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu teorinin çeşitli eksiklikler taşıdığı; İbrahîmî dinlere ait teolojilerle tahkim edilmesi gerektiği tezi çeşitli Hıristiyan teologlar tarafından ileri sürülmüş ve yepyeni dini iletişim teolojileri geliştirmişlerdir. Bu alanda (bilebildiğimiz kadarıyla) İslami referansları dikkate alarak yeni bir teoloji geliştirilmemiştir.

3-Bu çalışma İslami referansları ve nasları dikkate alarak Bediüzzaman perspektifli bir İslami İletişim Teolojisi geliştirmeyi amaçlamaktadır.

4- Bu çalışma bir ilk olduğundan şüphesiz çok sayıda yetersizliği de bünyesinde barındıracaktır. Yeni Müslüman teologların yapıcı eleştirileri ile olgun bir İslami iletişim teolojisi üreteceğimize inancım tamdır.

Kaynaklar

Arens Edmund, 'What is religion and what is religion for? Thoughts in the light of communication theology, pdf online

Eilers Franz Josef, 'Communication theology, some considerations', www.offices/osc/docs/pdf/Communication theology.pdf'in içinde

Fore William F, A Theology of Communication, Television and Religion: the Shaping of Faith, Values and Culture'in içinde, online

Habermas Jürgen, (1984), The theory of communicative action, (İng. Tercüme eden: homas McCarthy) Beacon, Boston

Habermas Jürgen (1998) 'communicative ethics', <http://www.marxists.org/reference/archive/habermas/1998/communicative-ethics.htm>

Nursi B. Said, Risale-i Nur Külliyyatı, <http://www.risaleinur.com.tr/>

Spiteri Anthony D. 'Metaphysics, Society, and Solidarity: Anamnesic Solidarity and the Eucharist, pdf, online

Abstract

Communication, the most important characteristics of our age. Even naming our age as communication age is possible. Although communication phenomenon in the West as well as a philosophy and theologically are examined in depth and the new universal theories are developed on behalf of it, but in general in the Islamic world in particular in our country, this subject has not yet been studied as it deserves.

Key words

Communication, theology, communication theology, Islamic communication, vertical communication, horizontal communication